

dza — wynosi tylko 3,1% pomocy Zachodu, lecz mimo to nieraz wyraźnie przeszkadza poczynaniom Zachodu⁴¹. Uważa zatem, że należałoby na nowo przemyśleć metody pracy NRF. Tak więc polityka rządu w stosunku do krajów słabych gospodarczo nie spotyka się z powszechną aprobatą co do jej metod i związanych z nią ciężarów finansowych. Metoda ekspansji kapitałowej odpowiada jedynie wielkim finansom i to pod warunkiem, że lokaty będą rentowniejsze przy równej, jak krajowe, pewności. Jeżeli F. Baade trafnie obliczył potrzeby krajów słabo rozwiniętych na 30 mld dol. rocznie w ciągu 10 lat, to wydaje się raczej wątpliwe, aby zachodnie kraje przemysłowe, w tym NRF, zechciały angażować tak poważne sumy na ten cel.

TADEUSZ KRAJCZYCKI

EKONOMICZNE I SPOŁECZNO-POLITYCZNE ASPEKTY FEDERALNEGO PLANU POMOCY DLA MŁODZIEŻY

I. UWAGI WSTĘPNE

Zainteresowanie czynników oficjalnych NRF położeniem młodzieży, zainteresowanie — podkreślmy — wywołane wieloma motywami politycznymi i socjalno-ekonomicznymi, znalazło najpełniejszy wyraz w uroczystym proklamowaniu przez *Bundestag* Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży (*Bundesjugendplan*) w 1950 r. Jest rzeczą niewątpliwą, że sytuacja gospodarcza NRF w latach pięćdziesiątych jeśli w sposób decydujący nie wpłynęła na utworzenie Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży (FPPM), to w każdym razie odegrała rolę katalizatora przyspieszającego odpowiednie decyzje rządowe.

Przed przystąpieniem do omówienia zasadniczego tematu niniejszego artykułu wydaje się więc rzeczą konieczną przedstawienie tych elementów gospodarki NRF, które wiążą się bezpośrednio z problematyką tutaj nas interesującą.

Aktualne położenie i perspektywy życiowe młodzieży zachodniemieckiej zależały przede wszystkim od sytuacji na rynku pracy i możliwości zdobycia zawodu. Najogólniej można wyodrębnić cztery fazy kształtowania się sytuacji na rynku pracy Niemiec zachodnich. Pierwszą zamyka rok 1949. Napływ przesiedleńców oraz powracających jeńców wojennych stanowił wówczas główny rezerwuar siły roboczej. Jest to okres powojennego chaosu gospodarczego, a zarazem wysiłków społeczeństwa zmierzającego do przystosowania się do nowych warunków. Sytuacja na rynku pracy, zwłaszcza w latach 1945—1947 była bardzo skomplikowana i trudna do ujęcia. Odpiływ

⁴¹ Jw.

robotników cudzoziemskich, deportowanych do Niemiec w okresie II wojny światowej, eliminował początkowo w Niemczech zachodnich niebezpieczeństwo bezrobocia. Pod koniec omawianego okresu wystąpiło już ono wyraźnie, co szczególnie dało się odczuć w 1949 r.

Druga faza, obejmująca lata 1950—1954, charakteryzuje się znacznym bezrobociem, którego szczytowe nasilenie przypada na marzec 1950 r.¹ Bezrobocie miało w tym okresie charakter strukturalny (wynik silnych ruchów migracyjnych), jak i koniunkturalny (w związku z rekonstrukcją i transformacją niektórych gałęzi produkcji). Po 1954 r. następuje szybki jego spadek. Okres ten stanowi trzecią fazę przemian na rynku pracy NRF. Rok 1959 otwiera nowy etap w gospodarce zachodnioniemieckiej. Rozwój ekonomiczny w coraz większym stopniu limitowany jest odtąd rezerwami rynku pracy. Brak siły roboczej staje się tak dotkliwy, że w roku 1962 powoduje osłabienie tempa wzrostu².

Narastające od 1949 r. bezrobocie obejmowało przede wszystkim najmłodsze roczniki. Wskazuje na to procent młodocianych w ogólnej liczbie bezrobotnych w NRF i kształtowanie się tego wskaźnika na przestrzeni lat 1950—58³.

TABELA I

Data	Bezrobotni			
	poniżej 18 lat		od 18 do 25 lat	
	liczba w tys.	%	liczba w tys.	%
28 II 1950	55,9	2,8	416,3	21,0
31 VIII 1950	43,0	3,2	230,9	17,1
30 IV 1952	57,1	4,3	250,4	18,6
31 X 1953	34,8	3,6	126,5	13,2
31 X 1954	29,7	3,6	100,8	12,3
30 IX 1955	14,5	2,9	48,2	9,7
30 IX 1956	10,2	2,5	44,7	10,9
30 IX 1957	7,3	2,0	45,5	12,4
30 IX 1958	5,9	1,8	43,3	13,2

Sytuacja gospodarcza nie tylko utrudniała znalezienie miejsca pracy, ale także powodowała, że możliwości nauki zawodu były niewystarczające w porównaniu z liczbą młodocianych opuszczających szkoły podstawowe. Na lata

¹ Wynosiło ono 1 852 tys. osób (por. Z. Nowak, *Zarys czynników rozwoju gospodarczego Niemiec zachodnich*. Poznań 1960, s. 61).

² Szczegółową analizę zmian w zasobach siły roboczej i ich wykorzystaniu daje J. Bartosik w rozdz. V pt. *Rynek pracy*, w *Monografii NRF*. Poznań 1965, ss. 187—209.

³ „Arbeits- und sozialstatistische Mitteilungen” nr 6/1952, 12/53, 2/54, 11/55, 11/56, 11/57, 11/58; „Wirtschaft und Statistik” nr 9/50. Cyt. za K. Krawczack, *Zur Lage der westdeutschen Arbeiterjugend*. Berlin 1960, s. 56.

1950—1955 przypadał bowiem okres kończenia 15 roku życia stosunkowo licznych osób urodzonych w latach 1935—1941.

Według danych uzupełnionych szacunkami H. Brauna⁴, można przyjąć, że liczba miejsc dla uczniów w rzemiośle, przemyśle, handlu oraz innych działach gospodarki narodowej dochodziła w 1950 r. do 1 mln. Autor ten szacuje, że będzie się corocznie zwalniało około 335 000 miejsc. W świetle liczby młodocianych opuszczających każdego roku szkoły, cyfra podana przez Brauna była niewystarczająca. W 1951 r. np. liczba młodzieży kończącej szkołę była ponad dwukrotnie większa. Dane te miały ponadto, na przestrzeni następných czterech lat tendencję rosnącą. Jak można sądzić na podstawie różnych źródeł, problem bezrobocia wśród młodzieży NRF związany był przede wszystkim z niedostatecznym przygotowaniem zawodowym. Już w 1950 r. bowiem zaobserwować można było obok znacznego bezrobocia, zjawisko występowania wolnych miejsc pracy, których obsadzenie napotykało na trudności ze względu na brak odpowiednio kwalifikowanych kadr⁵. Znaczną część bezrobotnych stanowili starsi spośród młodocianych, którzy w okresie wojny pozbawieni byli możliwości prawidłowego wyszkolenia zawodowego. Sytuacja tej młodzieży była najtrudniejsza. Około 20% wszystkich bezrobotnych stanowili mężczyźni w wieku 18—25 lat, a wśród bezrobotnych kobiet udział tych roczników wynosił aż 25%⁶.

Zrozumiałe jest więc, że w tej sytuacji kwestia zatrudnienia młodocianych budziła wśród polityków i działaczy społecznych poważne zaniepokojenie. Właściwe rozwiązanie sprawy upatrywano nie tyle w zatrudnieniu młodocianych, ile przede wszystkim w prawidłowym przygotowaniu ich do zawodu. Konieczne było przeto doszkolenie lub przeszkolenie starszej młodzieży i zabezpieczenie bieżąco dodatkowych miejsc nauki dla około 400 000 młodocianych rocznie. Nie był to zapewne problem łatwy, szukano więc różnych pośrednich rozwiązań. Należało do nich „rozciągnięcie” wyżu demograficznego w czasie przez przedłużenie obowiązkowego szkolnego drogą wprowadzenia 9-letniej szkoły podstawowej. Rozwiązanie to spotkało się także z krytyką. Holzgreve zwraca np. uwagę na to, że przedłużenie nauki do 9 lat w szkole podstawowej miało uzasadnienie w odniesieniu do roczników, z których w czasie wojny wiele dzieci nie mogło systematycznie uczęszczać do szkoły. Przedłużenie obowiązkowego szkolnego traktowano więc jako okresowe, mające na celu uzupełnienie wykształcenia. Utrzymywanie przedłużonego obowiązkowego szkolnego, prowadziło w praktyce, zdaniem krytyków, do powtarzania w klasie 9. materiału z klasy poprzedniej. Wysuwano więc propozycje politechnizacji nauczania w 9. klasie, a także wprowadzenie preorientacji zawodowej

⁴ H. Braun, *Hilfe für die Jugend*. „Gewerkschaftliche Monatshefte” nr 3/51, s. 147.

⁵ Z. Nowak, *op. cit.*, s. 63.

⁶ H. Braun, *op. cit.*, s. 150.

(*Berufskunde*), wykładanej przez doradców zawodowych w urzędach pracy⁷. Inny autor wskazywał na to, że wprowadzenie dodatkowo jednego roku nauki nie rozwiązuje problemu nadwyżki młodzieży w stosunku do wolnych miejsc nauki zawodu i pracy⁸.

Wśród proponowanych rozwiązań, które stały się przedmiotem zdecydowanej krytyki, znalazł się także projekt wprowadzenia ochotniczej służby pracy. Podstawą powołania tej instytucji było przekonanie, że zatrudnienie młodocianych jest zawsze lepszym rozwiązaniem niż pozostawienie ich bez pracy. Krytyka podnosiła jednak, że służba pracy stanowi jedynie wypełnienie czasu, nie rozwiązuje natomiast zagadnienia dalszego kształcenia młodocianych. Tymczasem właśnie problem przygotowania zawodowego miał w perspektywie znaczenie pierwszoplanowe, któremu należało podporządkować wszelkie doraźne akcje zatrudnienia młodocianych. Zwracano także uwagę na to, że korzyści i znaczenie dla gospodarki pracy młodocianych objętych ochotniczą służbą nie pozostawałoby w proporcji do kosztów, jakie trzeba by ponieść na urządzenie obozów i opłacenie personelu nadzorczego. Szczególnie jednak poddawana była w wątpliwość moralna wartość takiego rozwiązania. Zbyt mocno tkwiły jeszcze w pamięci tradycje hitlerowskiego *Arbeitsdienst*. Projekt ten pozostał więc niezrealizowany⁹.

Wobec tego, że uzyskanie ponad 300 000 nowych miejsc nauki rocznie w gospodarce narodowej uważano za zupełnie niemożliwe, wysunięto szereg dalszych propozycji. Znalazł się wśród nich projekt utworzenia szkół o charakterze przejściowym, tzw. szkół odbudowy (*Aufbauschule*), dla młodzieży w wieku 12—16 lat. Uczęszczanie do tych szkół miało być dobrowolne, a program powinien obejmować — obok przedmiotów ogólnokształcących — ewentualnie naukę języków obcych oraz szeroko pojęte kształcenie politechniczne. Dla dziewcząt postulowano wprowadzenie nauki gospodarstwa domowego. Ukończenie takiej szkoły pozwalałoby — zdaniem Heitbauma — na skrócenie czasu nauki zawodu do dwóch lat. Równocześnie uważał on, że konieczne jest przedłużenie okresu przed egzaminem mistrzowskim, względnie uczęszczanie do zawodowych szkół średnich (*Ingenieurfachschule*)¹⁰. Z nieznanых przyczyn projekt ten nie doczekał się realizacji. Można przypuszczać, że na przeszkodzie stanął zarówno brak środków finansowych, jak i niedostatek wyposażenia oraz kadry nauczającej. Projektowane przez Heitbauma wykorzystanie budynków i wyposażenia szkół zawodowych nie mogło, jak się wydaje, zabezpieczyć warunków dla powodzenia tak szeroko podjętej akcji.

Zwracano wreszcie uwagę na konieczność rozbudowy poradnictwa zawo-

⁷ W. Holzgreve, *Das Jugendproblem des Arbeitsmarktes*. „Gewerkschaftliche Monatshefte” nr 11/1951, s. 614.

⁸ H. Heitbaum, *Jugendausbildung und Lehrstellenmangel*. „Gewerkschaftliche Monatshefte” nr 12/1950, s. 592.

⁹ *Ibidem*, s. 593.

¹⁰ *Ibidem*, ss. 593—594.

dowego dla młodocianych. Miało to tym większe uzasadnienie, że prawie 80% młodzieży opuszczało szkoły podstawowe w wieku 14 lat, gdy jeszcze brakowało jej rozeznania w prawidłowym wyborze zawodu¹¹.

Wobec tego, że sytuacja na przestrzeni lat 1949—50 stawała się coraz bardziej alarmująca, władze w Bonn zdecydowały się na podjęcie ogólnokrajowej akcji pomocy dla młodzieży. Jest przy tym charakterystyczne, że jednym z istotnych momentów skłaniających władze federalne do przyjęcia młodzieży z pomocą była obawa przed jej zradykalizowaniem pod wpływem braku pracy i możliwości kształcenia w zawodzie¹².

Można też przyjąć, że na przyspieszenie decyzji utworzenia Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży wpłynęło uchwalenie w NRD dnia 8 II 1950 r., ustawy o udziale młodzieży w odbudowie NRD i o pomocy dla młodzieży w szkole, pracy, sporcie i wypoczynku (*Gesetz über die Teilnahme der Jugend am Aufbau der Deutschen Demokratischen Republik und die Förderung der Jugend in Schule und Beruf, bei Sport und Erholung*)¹³. O znacznie większej roli tej ustawy aniżeli wszelkich zamierzeń zawartych w FPPM świadczy najlepiej treść, którą w skrócie wyrażają poszczególne jej tytuły: 1) *Młoda generacja NRD i przyszłość Niemiec*; 2) *Udział i odpowiedzialność młodzieży w rozwoju gospodarki narodowej*; 3) *Zadania organów oświatowych w zakresie wykształcenia i przygotowania zawodowego młodej generacji*; 4) *Rozwój zdrowej, kulturalnej i pełnej radości życia młodej generacji*; 5) *Współudział i odpowiedzialność młodzieży w kierowaniu państwem i odpowiedzialność organów władzy państwowej za wprowadzenie w życie podstaw socjalistycznej polityki młodzieżowej*.

Bardzo poważne były również środki przeznaczone w NRD na pomoc dla młodzieży. W 1956 r. np. plan rządowej pomocy obejmował ogółem kwotę 2,5 mld marek¹⁴.

II. PROKLAMOWANIE FEDERALNEGO PLANU POMOCY DLA MŁODZIEŻY

Podjęcie przez władze federalne szerokiej akcji pomocy dla młodzieży, nie oznacza oczywiście, że we wcześniejszym okresie nie były przedsięwzięte kroki zmierzające do złagodzenia trudnej sytuacji młodzieży. Z różnych uwag i notatek prasowych można jednak wnioskować, że poczynania w tym zakresie miały charakter doraźny i z braku środków były rozproszone w postaci akcji prowadzonych przez organizacje młodzieżowe, związki zawodowe, stowarzyszenia o charakterze religijnym, w postaci pomocy świadczonej ze strony rządu federalnego i rządów krajowych dla przesiedleńców itp.

¹¹ W. Holzgreve, *op. cit.*, s. 613.

¹² H. Braun, *op. cit.*, s. 146.

¹³ „Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik” 1950, s. 95.

¹⁴ K. Krawczack, *Zur Lage der westdeutschen Arbeiterjugend*. Berlin 1960, s. 161.

Ogłoszenie FPPM miało więc na celu, z jednej strony zabezpieczenie środków finansowych, a z drugiej — koordynację i ujednoczenie działania dotychczas prowadzonych akcji. Chodziło też o wybranie najbardziej skutecznych rozwiązań dla zapewnienia młodzieży kształcenia zawodowego i pracy oraz o skupienie odpowiednich środków materialnych.

Po krytycznej ocenie propozycji wynikłych z publicznej dyskusji, komisja Bundestagu do spraw opieki nad młodzieżą (*Bundestagsausschuss für Fragen der Jugendfürsorge*) opracowała program pomocy oparty na umowach o naukę w rzemiośle, przemyśle, handlu, rolnictwie i administracji, wskazujący na następujące możliwości uzyskania i tworzenia miejsc nauki: subwencjonowanie i tworzenie międzyzakładowych warsztatów szkoleniowych i kursów dokształcających oraz prywatnych i publicznych zakładów przeszkolenia zawodowego. Postanowiono także prowadzić bieżące wyrównywanie nadwyżek uczniów i młodocianych robotników, występujące w różnych regionach kraju oraz przeznaczyć środki na budowę internatów dla młodzieży, w szczególności zaś dla uczniów zawodu (*Lehrlinge*). Do głównych kierunków pomocy włączono także poradnictwo zawodowe oraz związane z tym wyrównania niedoborów siły roboczej w niektórych zawodach¹⁵.

Przedstawiona wyżej sytuacja ekonomiczna, w jakiej znajdowała się młodzież NRF oraz podjęte w związku z tym inicjatywy przy tworzeniu FPPM, nie wyczerpują całego programu rządowego w omawianym tu zakresie. Obok najbardziej palących zagadnień natury ekonomicznej utworzeniu tego planu przyświecały także cele o charakterze społeczno-politycznym i kulturalnym, a więc w szerokim rozumieniu — wychowawcze.

Ogłoszenie FPPM w oparciu o uchwałę rządu federalnego z dnia 6 XII 1950 r., miało charakter uroczystej proklamacji rządu na zakończenie obrad Bundestagu w dniu 18 XII 1950 r.¹⁶ Na posiedzeniu Parlamentu Federalnego byli obecni, obok prezydenta NRF T. Heussa, członkowie rządu, a wśród nich kanclerz K. Adenauer i minister spraw wewnętrznych Lehr, którego resortowi powierzono pieczę nad realizacją planu. Obecni byli również przedstawiciele młodzieży.

Podstawę finansowania FPPM stanowią środki wydzielane z budżetu ministerstwa finansów. Równocześnie utworzone zostało federalne Kuratorium do Spraw Młodzieży (*Bundesjugendkuratorium*) jako organ doradczy rządu. Podobne kuratoria miały być utworzone w poszczególnych krajach, które na wzór Federalnego Planu miały ogłosić krajowe plany pomocy dla młodzieży (*Landesjugendpläne*). Powołanie ich można w pewnym sensie traktować jako usankcjonowanie istniejących już form pomocy, gdyż organizacyjnym punktem wyjścia FPPM były m. in. rozwijające się w poszczególnych krajach od 1946 r. programy pomocy dla młodzieży.

Federalny Plan Pomocy dla Młodzieży, jako akcja rządu federalnego,

¹⁵ H. Braun, *op. cit.*, s. 146 i 149.

¹⁶ *Staatslexikon, Recht-Wirtschaft-Gesellschaft* tom IV. Verlag Herder, Freiburg 1959, s. 684.

realizowany jest w ścisłej współpracy z tzw. *Freie Jugendwohlfahrt* i najwyższymi władzami organizacji młodzieżowych krajów¹⁷. Jako główny cel nowo utworzonego planu wysunięto zlikwidowanie bezrobocia wśród młodzieży oraz popieranie jej politycznego i kulturalnego rozwoju. W związku z tym wyodrębniono w planie dwa elementy: program socjalny i program popierania młodzieży.

Program socjalny pierwszego planu młodzieżowego przewidywał środki na utworzenie nowych miejsc nauki i pracy w gospodarce narodowej i administracji, jak również pełne wyzyskanie już istniejących, pomoc dla ośrodków szkolenia zawodowego i wzorcowych warsztatów szkoleniowych. Przeznaczono także środki na subwencjonowanie burs i internatów dla młodzieży, zwłaszcza na terenach i w miejscowościach, gdzie znajdują się wolne miejsca pracy.

Program popierania młodzieży (*Jugendförderungsprogramm*) miał służyć wychowaniu politycznemu i kulturalnemu. Jego celem było popieranie w ramach FPPM instytucji i placówek zajmujących się kształtowaniem podstaw światopoglądowych. W szczególności fundusze przeznaczone zostały na pomoc dla organizacji młodzieżowych i ich placówek szkoleniowych oraz kulturalno-oświatowych. Na tym odcinku plan obejmował także subwencjonowanie międzynarodowej wymiany i współpracy młodzieży. Jednym z elementów popierania pracy polityczno-wychowawczej była także pomoc finansowa dla czasopism młodzieżowych oraz środki umożliwiające rozwój literatury młodzieżowej. Wiele uwagi poświęcał sprawie kształcenia działaczy młodzieżowych (*Jugendführer*)¹⁸.

Jak można wnioskować z informacji dotyczących powstania FPPM oraz z późniejszych uwag krytycznych, dotyczących jego realizacji, problem odpowiedzialności za prawidłowe wykorzystanie funduszy nie został odpowiednio wyjaśniony. Złożyły się na to prawdopodobnie dwie przyczyny: fundusze na FPPM nie zostały w budżecie federalnym wyodrębnione w sposób scentralizowany, a nadzór nad wydatkowaniem kwot sprawowany przez Kuratorium miał charakter ogólny. Kuratorium powołane zostało przede wszystkim do opiniowania wniosków ze strony bezpośrednio realizujących założenia planu, organizacji młodzieżowych, instytucji i zakładów. Można sądzić, że początkowo brak było wystarczających kryteriów w kwalifikowaniu wydatków i stąd istniała tendencja do podciągania różnych subwencji pod szyld FPPM. Tym m. in. tłumaczyć należy poważne różnice w wysokości kwot przeznaczonych na pierwszy plan, podawanych przez różne źródła¹⁹. Prawdopodobnie zaliczono w pierwszym okresie do środków

¹⁷ *Deutschland Jahrbuch 1953*. Essen 1953, s. 490.

¹⁸ *Bundesregierung verkündet Jugendplan*. „Welt der Arbeit” z 22 XII 1950 oraz *Deutschland Jahrbuch 1953*, op. cit., s. 453.

¹⁹ *Bundesregierung verkündet Jugendplan*, op. cit.; „Keesing's Archiv der Gegenwart”, 18 XII 1950, s. 2722; H. Braun, op. cit.; *Deutschland Jahrbuch 1953*, op. cit.

FPPM a następnie wyłączono z rachunku, kredyty państwowe dla prywatnych zakładów zatrudniających lub podejmujących się zatrudniać i szkolić młodocianych. Wskazują na to zastrzeżenia w prasie, że ze środków FPPM powinny korzystać wyłącznie te zakłady, które poświęcają dostateczną uwagę przygotowaniu zawodowemu młodych robotników, a wykluczone te, które nastawiają się jedynie na uzyskanie taniej siły roboczej²⁰.

Proklamowaniu FPPM towarzyszyły deklaracje programowe zawarte w przemówieniach wygłoszonych w *Bundestagu* przez prezydenta Heussa i kanclerza Adenauera. Skierowane były one głównie do młodzieży. Prezydent Heuss podkreślał dawne tradycje organizowania się młodzieży robotniczej i wzywał do ich kontynuowania. Oczywiście nie chodziło tutaj o tradycje wywodzące się z ruchu rewolucyjnego, lecz takie, które służyłyby przeciwstawianiu się wpływowi lewicowym. Dużo uwagi poświęcił Heuss idei zjednoczonej Europy, stawiając ją jako cel dążeń młodej generacji. Cele polityczne FPPM zostały więc, chociaż w ostrożnej formie, wyraźnie określone. Przeciwno zbyt wyraźnemu wpływowi politycznemu, który dzięki środkom stojącym do jego dyspozycji mogłyby uzyskać rząd federalny na młodzież, istniały w roku 1950 niewątpliwie silne opory. Świadczy o tym fakt, że Adenauer uważał za celowy apel do młodzieży, aby ustosunkowała się do utworzonego planu bez uprzedzeń. Kanclerz federalny podkreślał w swym przemówieniu, że nie będzie się wychowywać młodzieży w duchu nacjonalistycznym, a każda myśl o „młodzieży państwowej” (*Staatsjugend*) musi być odrzucona. Adenauer starał się rozwiać obawy młodych mówiąc, że winni oni zrozumieć, iż czas nacjonalizmu i na nacjonalistycznych zasadach zbudowanych państw należy do przeszłości²¹.

Można sądzić, że kanclerz opierał swoje apele na znajomości nastrojów wśród młodzieży. Podobne wnioski nasuwają relacje z przemówienia przedstawiciela młodzieży, obecnego na posiedzeniu *Bundestagu*, J. Rommerskircha. Obok wyrazów podziękowania za pomoc znalazły się w nim słowa słusznej, jak to podkreśla „Welt der Arbeit”, krytyki pod adresem zamierzeń rządu i sceptycyzm co do przyszłych wyników proklamowanego planu²².

O politycznych celach planu świadczy również przeznaczenie poważnych kwot na finansowanie młodzieży przeciągniętej z NRD oraz wydzielenie znacznych funduszy na aktywizację pracy młodzieżowej na tzw. terenach zagrożonych, przez które rozumiano obszary federalne leżące na pograniczu NRD (głównie Bawaria i Szlezwik-Holsztyn). Należał do nich również, nie wymieniany początkowo, a wprowadzony do późniejszych planów, Berlin zachodni.

²⁰ H. Braun, *op. cit.*, s. 147; *Bundesregierung verkündet Jugendplan*, *op. cit.*

²¹ „Keesing's Archiv der Gegenwart”, *op. cit.*, s. 2722.

²² *Bundesregierung verkündet Jugendplan*, *op. cit.*

III. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA FPPM W LATACH 1950—1964

Nie tylko ustalenie szczegółowego podziału preliminowanych i wydatkowanych kwot w ramach Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży, ale także rocznych sum globalnych, napotyka na trudności wynikające stąd, że w budżetach NRF, publikowanych w rocznikach statystycznych, nie ma wyodrębnionej pozycji obrazującej wysokość środków przeznaczonych na FPPM. Jest to o tyle zrozumiałe, że FPPM nie był nigdy instytucją powołaną w drodze ustawy i tym samym nie mógł stanowić jednostki budżetowej. Trzeba też zaznaczyć, że określenie „plan” należy traktować nie w sensie przyjętym powszechnie w warunkach gospodarki planowej, lecz jako „program” określany zresztą oficjalnie jako akcja rządu²³. W tej sytuacji trudno jest oczekiwać szczegółowych sprawozdań, gdyż wspomniane już Kuratorium jest tylko organem doradczym rządu, zaś środki finansowe wydzielane były przez ministra finansów, a nadzór nad urzeczywistnieniem planu sprawowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Poważną część zadań FPPM realizowano także poprzez działalność Ministerstwa do Spraw Rodziny i Młodzieży. Znacznymi kwotami dysponowały bezpośrednio centrale organizacji młodzieżowych (*Dachorganisationen, Bundesjugendring*).

W rezultacie informacje pochodzą głównie ze sprawozdań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i ministra do spraw rodziny i młodzieży oraz komunikatów zamieszczanych w „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung”. Na brak ścisłego rozliczania funduszy i prawidłowej kontroli wskazują także pojawiające się w czasopismach zachodnioniemieckich uwagi krytyczne o dysponowaniu funduszami FPPM.

W ramach pierwszych trzech FPPM ponad 11 mln DM otrzymały organizacje młodzieżowe, które finansowały m. in. różnego rodzaju kursy, obejmujące ponad 100 000 osób. Blisko 30 mln przeznaczono na domy i schroniska młodzieżowe, boiska sportowe itp., ponad 1 mln na ośrodki noclegowe, leżące głównie przy międzynarodowych szlakach turystycznych. Na zwalczanie literatury szkodliwej dla młodzieży przeznaczono około 3 mln DM. Około 900 000 marek wydatkowano na budowę domów studenckich, blisko 5 mln przeznaczono na pracę wśród młodzieży w Berlinie. Kilkanaście milionów wydatkowano również na utworzenie ogólnie dostępnych warsztatów szkoleniowych, kursów szkolenia podstawowego i młodzieżowych ośrodków szkoleniowych (*Jugendgemeinschaftswerk*), 6 mln przeznaczono na opiekę nad młodzieżą na terenach zagrożonych²⁴.

W FPPM na rok kalendarzowy 1955 znajdujemy podział wydatków na cztery zasadnicze działy. Pierwszy — obejmuje pomoc socjalną dla młodzieży. Wydatkowano tu łącznie ponad 11 mln, w tym największą sumę, bo

²³ *Staatslexikon...*, op. cit., s. 684.

²⁴ „Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung” z 1 IX 1953, s. 1381 i z 2 IX 1953, s. 1392; *Deutschland Jahrbuch 1953 op. cit.*, ss. 453 i 490.

7 mln, przeznaczono na pomoc w uzyskaniu zawodu. Pozycja ta zasługuje w tym wypadku na szczególną uwagę, gdyż poczynając od następnych planów dotacje na ten cel ulegały coraz to większym ograniczeniom. Przyczyną tego była zmiana sytuacji na rynku pracy, o której już wspominaliśmy. Podkreślał to również sekretarz stanu Bleck z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w swym przemówieniu dnia 21 VII 1955 r., kiedy wyraził pogląd, że środki przeznaczone dotychczas na pomoc dla poszukującej pracy młodzieży winny być wyasygnowane przez przedsiębiorstwa odczuwające brak siły roboczej²⁵. Z przemówienia Blecka można też wnioskować, że chodziło o zabezpieczenie tą drogą odpowiednich sum na akcję związaną z odbudową armii, a prowadzoną wśród młodzieży²⁶.

Druga kolejna grupa wydatków, na popieranie organizacji młodzieżowych i finansowanie domów młodzieży, wyrażała się kwotą ponad 10 mln marek.

Interesująca jest trzecia grupa wydatków w wysokości blisko 7,5 mln DM, obejmująca akcje specjalne. Zdecydowana większość tej sumy przeznaczona została na akcję polityczną prowadzoną na terenach pogranicznych z NRD oraz dla młodzieży w obozach przejściowych. Około 2 mln marek przeznaczono na akcję przeciwko NRD. Pozycja ta nosi nazwę „wsparcia” dla młodzieży NRD.

Ostatnia grupa przeznaczona na cele ogólne obejmuje wydatki w wysokości 1,5 mln DM. Ogółem plan na 1955 r. zamykał się sumą blisko 31 mln marek²⁷.

Łącznie za cały okres od powstania FPPM do końca 1955 r. wydatkowano około 170 mln DM²⁸. W planie na 1956 r., ustalonym na sumę 36 mln marek, następuje wyraźna zmiana struktury wydatków. Na popieranie kształcenia zawodowego przeznaczono już tylko 5,4 mln. Wzrosły natomiast do 5 mln dotacje dla organizacji młodzieżowych. W planie tym nie uwzględniono środków na stypendia dla młodzieży, a na popieranie literatury młodzieżowej przeznaczono 1 750 000 DM. Najpoważniej wzrosły sumy na finansowanie działalności przeciwko NRD. Kwota 7,5 mln, przeznaczona na ten cel, stanowi blisko 21% całego budżetu FPPM²⁹.

W dyskusji na posiedzeniu Kuratorium do Spraw Młodzieży w dniach 16 i 17 II 1956 r. nad wytycznymi dla wchodzącego w życie z dniem 1 kwietnia tegoż roku nowego Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży zwrócono szczególną uwagę na intensywne popieranie wychowania państwowo-politycznego³⁰. Podobne postulaty, zaprzeczające oświadczeniom Adenauera z 1950 r., mogą być jeszcze jednym przyczynkiem do znanego faktu, że

²⁵ „Bulletin”, *op. cit.*, z 27 VII 1955, ss. 1160 i 1161.

²⁶ *Ibidem*, s. 1161.

²⁷ „Bulletin”, *op. cit.*, z 8 XII 1955, ss. 1957 i 1958.

²⁸ „Bulletin”, *op. cit.*, z 27 VII 1955, s. 1160.

²⁹ K. Krawczak, *op. cit.*, s. 162.

³⁰ „Bulletin”, *op. cit.*, z 21 II 1956, s. 297.

wiele wypowiedzi czolowych mężów stanu NRF ma charakter propagandowy³¹ i nie obowiązujący.

Również następny plan (1957 r.), obejmujący ogółem 50,3 mln DM, przeznaczał poważne kwoty na kształcenie polityczne. Nie zwiększono natomiast dotacji dla organizacji młodzieżowych³².

Środki przeznaczone na dziewiąty z kolei FPPM (1958 r.) wzrosły poważnie, a do programu wprowadzono „przygotowanie młodzieży do małżeństwa i rodziny”. Pozycja ta, jak również inne, np. „muzyczne kształcenie młodzieży” (1,2 mln DM), oświata dziewcząt, stały się przedmiotem krytyki. Skierowana ona była głównie pod adresem Ministerstwa do Spraw Rodziny i Młodzieży, które współzarządza FPPM. Ministerstwu zarzucano przede wszystkim brak kontroli nad wydatkowaniem funduszy, zbyt wysokie, bo dochodzące do 80%, finansowanie działalności organizacji młodzieżowych i rozrzutne wydatkowanie pieniędzy. Sprawy te wyniknęły na tle ujawnionych przekroczeń finansowych w organizacjach młodzieżowych³³.

Mimo tych uwag krytycznych, na posiedzeniu komitetu, któremu przewodniczył minister do spraw rodziny i młodzieży w dniu 28 i 29 X 1958 r., postanowiono w następnym FPPM zwiększyć — w ramach ogólnej kwoty 67 mln DM — środki na przygotowanie młodzieży do małżeństwa i rodziny o 5 mln marek. W planie tym przewidywano również 9,3 mln DM na pomoc dla młodocianych uchodźców i przesiedleńców, 5 mln marek przeznaczono na kształcenie polityczne młodzieży, co stanowiło jedną z głównych wytycznych planu. Podkreślano także konieczność nasilenia akcji wyjazdów do Berlina zachodniego³⁴. Na tle tych wyraźnie politycznych założeń szczególnej wymowy nabiera wypowiedź min. Wuermelinga, wygłoszona na posiedzeniu Komisji *Bundestagu* do Spraw Rodziny i Młodzieży w dniu 2 XII 1958 r. o celach FPPM:

„Ma on pomóc młodzieży w jej zdrowym rozwoju fizycznym, zawodowym, duchowym i moralnym, umożliwić jej swobodny rozkwit w młodzieżowej społeczności oraz pomóc jej spełnić zobowiązania wobec rodziny, społeczeństwa i państwa”³⁵.

Od jedenastego FPPM, na który przeznaczono 80 mln marek, poważnie wzrastają środki finansowe. Po raz pierwszy, przy uzasadnieniu poszczególnych pozycji, wymienia się konieczność położenia nacisku na problemy tzw. nieprzewycięzonej przeszłości. Bezpośrednim impulsem wprowadzenia tego postulatu były wystąpienia antysemickie, jakie miały miejsce w grudniu

³¹ Por. cytowane wypowiedzi prezydenta Heussa i kanclerza Adenauera o celach i zadaniach Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży z okazji jego proklamacji w grudniu 1950 r.

³² H. Arntz, *NRF*, wydawnictwo Urzędu Prasy i Informacji Rządu NRF, 1958, s. 51; „Bulletin”, *op. cit.*, z 3 I 1958, s. 11.

³³ *Verteiler sind Empfänger*. „Der Spiegel” z 10 II 1960, ss. 19—20.

³⁴ „Bulletin”, *op. cit.*, z 12 XII 1958, s. 2287; „Tagesspiegel” z 17 IV 1959.

³⁵ „Bulletin”, *op. cit.*, z 5 XII 1958 r., ss. 2233—34.

1959 r. Jest jednak charakterystyczne, że środki na ten cel połączone z finansowaniem programu wyjazdów młodzieży do Berlina. Łącznie na obie te akcje przeznaczono niemałą sumę 8,5 mln DM. Sądząc z proporcji wydatków i liczby wyjeżdżających do Berlina zachodniego w 1959 r., w porównaniu z liczbą wyjeżdżających w r. 1960, fundusze na ten cel zostały w jedynastym planie zwiększone bardzo poważnie. Wzrastają także wydatki na organizowanie różnych form spędzania wolnego czasu, na popieranie sportu oraz kształcenie kwalifikowanej kadry do pracy z młodzieżą. Blisko 20% całkowitego funduszu FPPM przeznaczono na pomoc dla „samotnych przybyszów”³⁶. Z przemówienia min. Wuermelina wynika jednak, że całkowita suma postawiona do dyspozycji „przybyszów” i tzw. późno przesiedlonych była dwukrotnie większa i wynosiła 30 mln DM. Przy tej okazji min. Wuermeling wyraźnie określił przeznaczenie wspomnianych wyżej 8,5 mln marek. Stwierdził, że chodzi tutaj o kształcenie polityczne młodzieży, które umożliwi jej rozprawienie się z „totalitaryzmem”³⁷. Charakterystyczne jest przy tym stałe podkreślanie przez Wuermelina, że państwo nie prowadzi i nie inicjuje tej działalności; wspomaga ono jedynie kościoły, organizacje młodzieżowe i opieki społecznej, które same wykorzystują przekazane im środki. Opory bowiem przeciwko wszelkim formom tzw. *Staatsjugend* były w społeczeństwie zachodnioniemieckim w tym czasie, jak świadczą artykuły prasowe, bardzo silne³⁸.

Finansowany w wysokości 84,4 mln DM dwunasty FPPM (1961 r.) przeznaczał również wysoką, bo wynoszącą 23 mln DM, kwotę na pomoc dla „przybyszów” z NRD. W planie tym połączone w jednej pozycji wydatki na kształcenie polityczne i przygotowanie młodzieży do małżeństwa i rodziny, na co przeznaczono ogółem 16,2 mln marek³⁹. Przyczyną protestów ze strony wydziału d/s młodzieży w Zarządzie Federalnym Zrzeszenia Niemieckich Związków Zawodowych (*DGB*) stało się uwzględnienie w dwunastym FPPM sumy 300 000 marek na werbunek i utworzenie ochotniczej żeńskiej służby pomocniczej. W ramach tej organizacji, młode dziewczęta byłyby zobowiązane do bezpłatnej półrocznej lub rocznej pracy w szpitalach, internatach i gospodarstwach domowych, celem złagodzenia skutków braku odpowiedniego personelu. Protest *DGB*, skierowany w formie listu do min. Wuermelina, zawierał uwagę, że wprowadzenie tej formy zatrudnienia stwarza warunki obniżania płac⁴⁰.

W następnych dwóch FPPM wydatki kształtowały się podobnie, chociaż sumy globalne były nieco niższe niż w 1961 r., nadal jednak wyższe w porównaniu nawet z 1960 r., gdyż wynosiły: 82 i 81,8 mln DM⁴¹. Znacznie natomiast niższą sumę, bo 70,2 mln marek, preliminowano na 1965 r.

³⁶ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 11 III 1960 i z 8 VI 1960.

³⁷ *Die Förderung der Jugendarbeit*. „Süddeutsche Zeitung” z 8 VI 1960.

³⁸ H. Hacker, *Geld für die Jugend*. „Süddeutsche Zeitung” z 14 VI 1960.

³⁹ „Der Tagesspiegel” z 26 II 1961.

⁴⁰ „Stuttgarter Zeitung” z 10 XI 1960.

IV. KRAJOWE PLANY POMOCY DLA MŁODZIEŻY (*LANDESJUGENDPLÄNE*)

Obok planu federalnego istnieją w NRF także Krajowe Plany Pomocy dla Młodzieży (KPPM). Nie wszystkie jednak kraje plany takie posiadają. Ustalenie zakresu KPPM oraz wysokości wydatkowanych w tych ramach funduszy napotyka na zasadnicze trudności z powodu braku odpowiednich źródeł. Dowodzi tego np. sprawozdanie H. Kumpfmüllera⁴², który połowę tekstu poświęcił wymienianiu trudności, jakie nasuwa zdobycie materiałów dla dokonania ogólnej oceny KPPM.

W tej sytuacji możemy tylko przytoczyć przykładowo kwoty wydatkowane przez poszczególne kraje na pomoc dla młodzieży w 1963 r., podane przez wymienionego wyżej autora:

Badenia - Wirtembergia	23 836 000 DM
Bawaria	23 307 500
Brema	1 190 000
Hamburg	4 452 000
Hesja	15 385 000
Dolna Saksonia	17 776 000
Północna Nadrenia-Westfalia	35 367 000
Nadrenia-Palatynat	16 982 000
Saara	1 557 000
Szlezwik-Holsztyn	7 401 000

Nie wszystkie wymienione wyżej kwoty mogą być zaliczone do wydatków w ramach KPPM. Ogólnie jednak biorąc, cele na które wydatkowane są sumy w ramach krajowych planów, czy w ogólnej akcji pomocy dla młodzieży ze strony rządów krajowych, nie różnią się w istocie od tych, jakim służy FPPM. W szczególności w ramach krajowych planów finansuje się międzynarodową wymianę młodzieży, wyjazdy do Berlina zachodniego, kształcenie działaczy młodzieżowych, kształcenie polityczne młodzieży, organizowanie wycieczek, budowę internatów, literaturę i filmy dla młodzieży, kształcenie muzyczne oraz organizacje młodzieżowe.

V. NIEKTÓRE PROBLEMY REALIZACJI FEDERALNEGO PLANU POMOCY DLA MŁODZIEŻY

Przeobrażenia, jakie zaszły w gospodarce Niemiec zachodnich po 1956 r. uzasadniają zmiany kierunku wydatkowania środków FPPM. Poprawa sytuacji na rynku pracy nie oznacza, aby położenie młodzieży poszukującej miejsc nauki było już w tym czasie bardzo pomyślne. Przeciwnie, okazuje się, że — mimo znacznej liczby wolnych miejsc pracy i nauki — młodzież znajdowała się często w trudnej sytuacji. Zakłady oferujące pracę w głów-

⁴¹ „Die Welt” z 15 XII 1962; „Süddeutsche Zeitung” z 11/12 IV 1963.

⁴² H. Kumpfmüller, *Die Landesjugendpläne in der Bundesrepublik*. „Deutsche Jugend” nr 1/1965, ss. 10—12.

nej mierze czyniły to nie dla zapewnienia sobie kadr kwalifikowanych, lecz przede wszystkim dla uzyskania taniej siły roboczej. Przeważały w tym zakresie zakłady małe, zatrudniające do 99 pracowników; zakłady większe i największe nie spieszyły z udostępnianiem pokaźniejszej liczby miejsc nauki dla młodocianych, aby nie tworzyć nadwyżki pracowników kwalifikowanych, która mogłaby przejść do pracy w przedsiębiorstwach konkurencyjnych⁴³. Można więc przyjąć, że działanie FPPM w ciągu pierwszego 6—7-letniego okresu nie stworzyło zdrowych i trwałych podstaw dla zabezpieczenia młodzieży przede wszystkim miejsc nauki zawodu w takich warunkach, które zapewniłyby jej prawidłowy rozwój pod względem nie tylko zawodowym, ale i ogólnego wykształcenia. Wiele przykładów wskazuje na to, że młodzież zatrudniona w prywatnych zakładach była zatrudniana poza godzinami pracy i nisko opłacana⁴⁴. Mimo to czynniki rządzące uznały, że wraz z poprawą koniunktury i sytuacji na rynku pracy problemy kształcenia młodzieży, jej przygotowania zawodowego zostały już w pewnym sensie rozwiązane. Wyrazem tego są stale zmniejszające się od 1958 r. kwoty, przeznaczane na pomoc zawodową dla młodzieży. Wzrasta natomiast coraz wyraźniej rola polityczna FPPM. Wbrew początkowym twierdzeniom w wypowiedziach mężów stanu coraz częściej podkreśla się rolę polityczną FPPM i zadania w zakresie państwowego wychowania młodzieży⁴⁵.

Wyrazem obaw, jakie wzbudziły próby podporządkowania sobie młodzieży przez rząd boński, była m.in. skarga Hesji, do której dołączyło się 50 miast (wśród nich Monachium). Skarga była skierowana przeciwko noweli wprowadzonej w życie z dniem 1 VII 1962 r. do ustawy o państwowej opiece nad młodzieżą⁴⁶. Fakt, że niektórzy działacze polityczni potraktowali skargę Hesji przeciwko noweli jako niebezpieczeństwo dla FPPM świadczy również o tym, że plan ten w trakcie swego rozwoju przekształcił się w narzędzie politycznego oddziaływania rządu bońskiego na młodzież zachodnioniemiecką⁴⁷. Omawiając plan na 1964 r. oraz ogólne założenia nowych wytycznych dla FPPM, które weszły w życie z dniem 1 I 1965 r., minister dla spraw rodziny, Heck, podkreślił w r. 1963: „Wychowanie polityczne musi pozostać punktem ciężkości FPPM”⁴⁸.

⁴³ Deutsches Wirtschaftsinstitut, Bericht 10, Berlin, Mai 1960, ss. 14 i 15. Por. także J. Rachocki, *Umowa o naukę zawodu w prawie burżuazyjnym*. Poznań 1965, s. 113.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 16—18 oraz K. Krawczak, *op. cit.*, ss. 67—71.

⁴⁵ Por. m.in. przemówienie prezydenta Bundestagu dra E. Gerstenmaiera w „Stuttgarter Zeitung” z 14 XII 1960.

⁴⁶ Chodzi o pytanie, czy z pomocą dla młodzieży łączy się nierozdzielnie — jak to sformułowano w noweli — wychowanie młodzieży, czy też pozostaje ono, jak to jest w innych krajach europejskich, w gestii odpowiedniego ministerstwa.

⁴⁷ U. Peters, *Gefahr für den Bundesjugendplan*, „Süddeutsche Zeitung” z 30 X 1962.

⁴⁸ K. H. Schmidt, *Jugendförderung soll anders werden*. „Süddeutsche Zeitung” z 2 XII 1963.

Od początku powstania przeznaczano w planie okresowo większe lub mniejsze kwoty na międzynarodową wymianę młodzieży, na rozwijanie kontaktów międzynarodowych za granicą lub też na pokrycie kosztów pobytu młodzieży z innych krajów w NRF. Jak można sądzić na podstawie dostępnych źródeł, wymiana ta miała do mniej więcej 1960 r. wyraźnie jednokierunkowy charakter i odbywała się pod hasłami tworzenia tzw. wspólnoty europejskiej. Jednokierunkowość tych kontaktów była silnie krytykowana przez samą młodzież. Wyrazem tego były m.in. głosy w dyskusji z min. Heckiem na temat wymiany i kontaktów z młodzieżą krajów Europy wschodniej. Propozycje działaczy młodzieżowych w tym względzie nie zostały jednak przyjęte. Min. Heck zasłonił się stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych stwierdzając: „Moje ministerstwo jest w tym zakresie podporządkowane zdaniu Ministerstwa Spraw Zagranicznych”⁴⁹.

VI. FEDERALNY PLAN POMOCY DLA MŁODZIEŻY NA 1965 R. I NOWE WYTYCZNE

Ilustrację funkcji, jaką wyznacza się obecnie FPPM w NRF stanowią mogą rozmiary i przeznaczenie środków w preliminarzu na r. 1965. Ze względu na aktualność podajemy bardziej szczegółowy podział środków szesnastego FPPM, obejmującego okres od 1 IV 1965 do 31 III 1966 r.

W projekcie rządowego planu budżetowego na 1965 r. na zrealizowanie 16. FPPM przewidziano ogółem 67 920 000 DM, z czego na pokrycie wydatków poczynionych w roku budżetowym 1964 przeznaczono 13 225 000 marek; do dyspozycji pozostaje więc suma 54 695 000. Na rok budżetowy 1966 mogą być podjęte zobowiązania ponad tę sumę w wysokości 15 500 000 DM. Tak więc szesnasty FPPM dysponuje sumą 70 195 000 DM.

Podział tych środków wygląda następująco:⁵⁰

A. Wychowanie polityczne

1) wychowanie polityczne młodzieży (bez organizacji młodzieżowych)	6 400 000
2) wiejskie uniwersytety ludowe (<i>Heimvolkshochschulen</i>)	620 000
3) wycieczki do Berlina (zachodniego)	3 820 000
4) pomoc dla młodych ludzi z NRD i wysiedleńców (<i>Aussiedler</i>) przy zagospodarowaniu	1 940 000

B. Międzynarodowy ruch młodzieżowy i wymiana młodzieży

6 000 000

C. Pomoc zawodowa i usługi socjalne

1) środki związane z pracą zawodową	170 000
2) wychowawcy w internatach pomocy młodzieży	2 530 000

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Aufgliederung der Mittel für den 16. Bundesjugendplan, „Deutsche Jugend” nr 1/1965, s. 42.*

3) studencki młodzieżowy program roboczy	750 000
4) ochotnicza służba socjalna	300 000
5) działalność wśród młodzieży w dziedzinach, w których jest ona szczególnie zagrożona	400 000
6) pomoc w przystosowaniu się i organizacji czasu wolnego dla młodych obcokrajowców na terenie NRF	200 000
D. Szczególne centralne zadania kształcenia pozaszkolnego	
1) wychowanie muzyczne	600 000
2) literatura młodzieżowa	575 000
3) praca związana z filmem dziecięcym i młodzieżowym	500 000
4) federalne festiwale młodzieżowe	200 000
E. Doksztalcanie współpracujących w akcji pomocy dla młodzieży	
1) federalne, centralne ośrodki doksztalcające, w szczególności młodzieżowe uniwersytety wiejskie i centralne ośrodki kształcenia dla akcji młodzieżowej i socjalnej (<i>Kernschule</i>)	950 000
2) fundacja im. Victora Gollancza łącznie z kursami akademickimi	1 050 000
3) międzynarodowa wymiana sił fachowych dla pomocy młodzieży	65 000
F. Praca młodzieżowa związków młodzieżowych i centralnych organizacji	
1) związki członkowskie Federalnego Związku Organizacji Młodzieżowych (<i>Bundesjugendring</i>)	8 860 000
2) inne centralne związki młodzieżowe	380 000
3) związki członkowskie kół politycznej młodzieży (<i>Ring politischer Jugend</i>)	510 000
4) stowarzyszenia studenckie	425 000
5) polityczne stowarzyszenia studenckie	200 000
6) centralne związki, tzw. <i>Freie Wohlfahrtspflege</i>	2 160 000
7) grupy realizujące młodzieżową akcję odbudowy (<i>Jugendaufbauwerk</i>)	550 000
8) inne zrzeszenia i organizacje zawodowe pomocy młodzieży	630 000
9) naczelna organizacja pomocy młodzieży	410 000
G. Niemiecki Instytut Młodzieżowy	530 000
H. Budowa i urządzenie ośrodków pomocy młodzieży	
1) schroniska młodzieżowe	
a) budowa i urządzenia	2 500 000
b) uzupełnienia	400 000
2) domy studenckie	12 500 000
3) internaty pomocy dla młodzieży	1 900 000
4) centralne ośrodki doksztalcania	200 000

5) ośrodki pracy młodzieży na obszarach zagrożonych	1 670 000
6) centralne przedsięwzięcia budowlane o specjalnym znaczeniu	3 000 000
I. Pomoc w asymilacji młodych imigrantów	7 900 000
J. Pozostałe centralne inicjatywy	400 000
	Razem 70 195 000

Federalny Plan Pomocy dla Młodzieży na 1965 r. zasługuje na bliższą uwagę i z tego względu, że zbudowany został w myśl nowych wytycznych, wprowadzonych w życie dnia 1 I 1965 r.⁵¹ Podkreśla się tam, że państwo realizuje FPPM wspólnie z poszczególnymi krajami i instytucjami organizującymi pomoc dla młodzieży. Plan popiera realizację form pomocy w takim zakresie, jak wynika to ze zobowiązań federalnych i krajowych urzędów do spraw młodzieży oraz najwyższych władz państwowych.

Według nowych wytycznych, w ramach FPPM popierać należy przede wszystkim: 1) polityczne kształcenie młodzieży, 2) międzynarodową pracę młodzieżową, 3) usługi socjalne i pomoc zawodową, 4) odrębne, centralne formy oświaty pozaszkolnej, 5) dokształcanie współpracowników akcji pomocy dla młodzieży, 6) pracę młodzieżową centralnych związków i innych centralnych organizacji młodzieżowych, 7) budowę ośrodków pomocy dla młodzieży⁵².

Określenie zadań, które uznane zostaną za centralne, oraz akcje, które będą mogły być wspomagane ze środków FPPM, znajduje się w rocznych zarządzeniach wykonawczych. Analiza nowych wytycznych wskazuje na to, że zostały one ukształtowane pod wpływem toczącej się od kilku lat w NRF dyskusji nad realizacją FPPM i że uwzględniają szereg głosów krytycznych, dotyczących dotychczasowych form realizacji. Na niektóre elementy nowych wytycznych warto zwrócić uwagę. Interesująca jest niewątpliwie kolejność wymienionych zadań i ich hierarchia: wysunięcie na czoło kształcenia politycznego młodzieży, umieszczenie na drugim miejscu międzynarodowej pracy młodzieżowej a dopiero na trzecim pomocy socjalnej i zawodowej. Warto zauważyć, że w dyskusji nad projektem nowych wytycznych, ogłoszonym w listopadzie 1963 r., niepokój wzbudziła właśnie wyekspozowana pozycja pierwsza. Jest rzeczą charakterystyczną, że niepokój ten nie dotyczył samego prawa państwa do kształtowania politycznego oblicza młodzieży, lecz finansowania tych założeń przez FPPM⁵³.

W nowych wytycznych poświęcono wiele miejsca szczegółowemu określeniu kierunków i rozmiarów wydatków. Sformułowane zostały także ogólne zasady finansowania. Środki z FPPM określono jako dobrowolne świadczenia

⁵¹ „Gemeinsames Ministerialblatt” nr 33/1964.

⁵² *Neue Richtlinien für den Bundesjugendplan*. „Deutsche Jugend” nr 1/1965, s. 39.

⁵³ G. Flor, *Neuordnung des Bundesjugendplanes*. „Deutsche Jugend” nr 1/1964, s. 15.

państwa, wypłacane na zasadzie subwencji a zabezpieczane w ramach środków stojących do dyspozycji w budżecie, w oparciu o nowe wytyczne FPPM i uzupełnienia rocznych zarządzeń wykonawczych⁵⁴. Charakter dotacji bywa często podkreślany przy okazji omawiania zasad przyznawania i wydatkowania funduszy planów. Podkreśla się więc, że środki z FPPM przyznawane będą nie tylko tym realizatorom pomocy młodzieży, którzy gwarantują prawidłowe ich wydatkowanie, lecz przede wszystkim tym, którzy już prowadzą pracę wśród młodzieży przy pomocy własnych środków. Środki FPPM mają więc stanowić uzupełnienie finansów własnych organizacji. Przy okazji podkreśla się konieczność wydatkowania środków z FPPM w sposób oszczędny i wyłącznie na te cele, na które zostały przeznaczone. W nowych wytycznych zaleca się, by kolejność wydatkowania przebiegała następująco: najpierw winny być zużyte środki własne realizatorów, następnie środki pochodzące z innych dotacji, a na końcu dopiero środki z FPPM. W innym miejscu podkreśla się, że wydatkowanie środków z FPPM wtedy, gdy równocześnie korzysta się z innych źródeł, powinno dokonywać się proporcjonalnie. Stwierdza się wreszcie, że środki pochodzące z FPPM nie mogą w zasadzie służyć jako wyłączna podstawa finansowania przedsięwzięć w zakresie pracy z młodzieżą⁵⁵.

Jednym z celów nowych wytycznych było przeprowadzenie pewnych ograniczeń kompetencyjnych oraz finansowych między FPPM a wydatkami na pomoc dla młodzieży ze strony poszczególnych krajów⁵⁶. W związku z tym zmniejszono niektóre pozycje w FPPM, jak np. „wydatki na szczególne, centralne formy pozaszkolnej oświaty”. Zwiększono natomiast wyraźnie pomoc na kształcenie polityczne oraz utrzymano wysokość dotacji na międzynarodową wymianę młodzieży. Utrzymano również wysoką dotację na *Bundesjugendring* (Federalny Związek Organizacji Młodzieżowych). Również bardzo poważną kwotę 12,5 mln DM przeznaczono na budowę i wyposażenie domów akademickich. Wśród sum przeznaczonych na inwestycje zwraca uwagę kwota 3 mln marek zaplanowanych na centralne przedsięwzięcie o specjalnym znaczeniu. Nowością było też zaplanowanie 7 900 000 DM na pomoc w asymilacji młodych imigrantów przybywających do NRF w poszukiwaniu pracy⁵⁷.

Rezultatów wprowadzenia nowych wytycznych do Federalnego Planu Pomocy dla Młodzieży nie można jeszcze oceniać. Zbyt krótki jest bowiem okres realizowania w oparciu o nowe założenia. Wydaje się jednak nie ulegać wątpliwości, że istota nowych wytycznych polega na wzmocnieniu roli państwa w procesie wychowania młodzieży oraz rozszerzeniu zakresu od-

⁵⁴ *Neue Richtlinien...*, op. cit., s. 40.

⁵⁵ *Ibidem*, ss. 39, 40.

⁵⁶ W. Bokler, *Zur geplanten Reform des Bundesjugendplanes*. „Deutsche Jugend” nr 1/1964, s. 23.

⁵⁷ G. Flor, op. cit., s. 15.

działywania czynników rządzących w NRF na kształtowanie jej oblicza politycznego i społecznego.

MARIA SEIDEL

NIEMIECKIE STRATY LUDNOŚCIOWE NA ŚLĄSKU
W ŚWIETLE MEMORIAŁU PT. DIE WANDERBEWEGUNG SCHLESIENS
(1938)

Wyludnianie się ziem byłego pruskiego wschodu, proces zapoczątkowany w połowie XIX w., a znany jako *Ostflucht*, posiada już dość obszerne piśmiennictwo. Migracje ludności z ziem położonych na wschód od Odry i Nysy obejmują na przestrzeni lat 1840—1939 blisko 7 milionów osób, które dobrowolnie opuściły tereny byłego pruskiego wschodu, udając się na zachód¹; stanowi to w sensie porównawczym $\frac{2}{3}$ masy ludnościowej, zamieszkałej na tych ziemiach w 1939 r. (około 10 milionów osób, tj. 9,6 mln w byłych prowincjach wschodnich Rzeszy oraz 400 tys. osób w byłym Wolnym Mieście Gdańsku). Autor amerykański H. C. Wallich w swej książce o gospodarce powojennych Niemiec (wydanej także w języku niemieckim w 1955 r. we Frankfurcie n. Menem) zauważył, że przemieszczenia ludności z ziem na wschód od Odry i Nysy, jakie miały miejsce w związku z zakończeniem II wojny światowej, a więc ucieczka ludności, wysiedlenia itp., były „potężnym przyspieszeniem i natężeniem ruchu, który był w toku przez całe dzieściolecie — z pól zbożowych Prus Wschodnich do kopalń i hut Ruhry”². Podobnie rozpatruje powojenne migracje, jako kontynuację całego stuletniego procesu, E. Wiskemann³. Również prof. E. Lemberg, Niemiec sudecki, urodzony w czeskim Pilźnie, uważa wysiedlenie Niemców z Europy środkowo-wschodniej za kulminacyjny punkt fali, idącej z Europy wschodniej na zachód, wywołanej na sto lat przed konferencją poczdamską przez proces industrializacji⁴, a inny Niemiec Th. Schieder stawia pytanie, w jakiej mierze ruchy te wynikały z wcześniejszych przesiedleń⁵. W ten sposób nie tylko powojenne ruchy migracyjne rozpatrywane są jako kontynuacja dawnego odpływu ludności, lecz okazuje się, że nasilanie się tego odpływu w czasie było już przed wojną uznane jako początek zjawiska, które — by użyć słów publikowanego niżej memoriału — „na dalszą metę musi doprowadzić do

¹ Niektóre szacunki zob.: A. Brożek, *Ostflucht na Śląsku*. Katowice 1966, tabl. 3.

² C. Wallich, *The Mainsprings of German Revival*. New Haven 1955, s. 277.

³ E. Wiskemann, *Germany's Eastern Neighbours*. London — New York — Toronto 1956, ss. 17, 19 i in.

⁴ E. Lemberg, *Völker und Volksgruppen im Exil*. München 1953.

⁵ Th. Schieder, *Nationalstaat und Nationalitätenproblem*. „Zeitschrift für Ostforschung”, nr 2, Marburg 1952.